

קובץ

הערות וביאורים

בתורת כ"ק אדמו"ר שליט"א

בפש"מ, רמב"ם, נגלה וחסידות

לך לך

גליון ו (תק"ז)

יוצא לאור על ידי

תלמידי בית המדרש דמוסד חינוך אהלי תורה

ברוקלין, ניו יארק

417 טראי עוועניו

•
היי תהא שנת נסים

מאתיים שנה להולדת כ"ק אדמו"ר הצ"צ

שנת הארבעים לנשיאות כ"ק אדמו"ר שליט"א

בי"ה, עשי"ק פרשת לך לך הי' תהא שנת נסים.

תוכן הענינים

שיחות

- 5 פעולת קדושת שבת בר"ה
6 שלשה תריסין
8 מרבים בסכך
11 כפילת הדין דבניית הסוכה במוצאי יוהכ"פ

לקוטי שיחות

- 12 "כל" עד דאיכא כולו או כל דהו
13 ההפרש בין המבול לענישת סדום
14 נח מצא חן בעיני ה'
15 פעולת השבועה לאחר המבול לשיטת הרמב"ם
16 דין "אנוהו" בלולב
18 פעולת השבועה לאחר המבול לשיטת הרמב"ם (גליון)
19 אגד לולב הוא הידור בנטילת לולב

אגרות קודש

- 22 הערות על אגרות אדמו"ר מוהרש"ב
23 בקושי התירו לדבר ד"ת בשבת

חסידות

- 25 תיקון בתו"א פי בראשית
25 הערות ב"קונטרס שמע"צ"

פשוטו של מקרא

- 27 הערות בפרש"י דפרשתינו יז, כג.

שונות

- 29 הערות ב"ספר התמימים"
30 הערות על סה"ש תרצ"ו - חורף הש"ת
35 לזהותו של ר' ליב "בעל היסורים"
40 הסתלקותו של הר"ש מקארלין (גליון)
41 הערות ותיקונים ב"ספר התמימים" (גליון)

מספר פאקסמיליא לשלוח הערות: 9289 - 439 (718)

ש י ח ו ת

פעולת קדושת שבת בר"ה

הת' עקיבא ג. וגנר

≈ תות"ל 770 ≈

א.

בגליון דהערות וביאורים דחגה"ס (גליון פי' - תקיד) השיג הת' בן ציון קארף שיי' עמ"ש בגליון ר"ה אודות המכתב כללי של כ"ק אדמו"ר שליט"א ממוצש"ק סליחות ה'תשמ"ט, ור"ל שהראי שבהמכתב הוא **ברור**, ו**מובן בפשטות**, שכמו ששבת פועל ענין חדש דקדישי גם בדבר שבפי"ע כתמידין. כמו"כ בר"ה שחל בשבת הר"ז פועל ענין חדש, עכ"ד.

אבל לדידי עדיין אינו ברור ומובן כלל, ואיני יודע איך רצה ליישב השאלה במ"ש, סוכ"ס איזה שייכות יש בין הסברא המבואר בגמ' שם, שר"ה פועלת בהקרבת שקריבה בה אע"פ שהקרבת אינה באה חובה לה, "דכיון דהאידינא קריבין אף הם שם שבת עלייהו" **ובפשטות** - שקרבן שקריבה ביום מסויים חל עלי' השם של אותה היום, שהיא **בפועל** אחד מהקרבתות של אותה היום (אף שלא באתה חובה לה), למה דמבואר בהמכתב שר"ה פועלת **בהיום** דשבת עצמה, וכן איפכא?

וכפיה"נ שהת' הנ"ל למד בהגמ' שהם סברות רוחניות, שר"ה פועלת קדושה בהקרבת והוא ענין רוחני, וא"כ כמו"כ תפעול אותה קדושה בהשבת, אבל בפשטות אינו כן, כ"א הוא **סברא** ששם ר"ה נקרא על כל הקרבתות הקריבין בה ביום ולכן כולם הם בגדר מקודש דר"ה, כי כולם הם מהקרבתות דר"ה, אבל מה זה שייך מצד זה לומר שר"ה תפעול קדושה בהשבת?

ויש לחוסיף בזה דהנה לפמ"ש רש"י במנחות מט. בא' מהלשנות שמקודש הוא שקרב באתו יום פשיטא דלא שייך הדמיון לכ" (וראה מה שדנו באחרונים בארוכה, ראה יד דוד לזבחים שם וש"נ, ועוד), וזבחים פירש"י דמה דר"ה (ובפשטות עד"ז ר"ה וראה שאב"א סי' ס"ב בזה) מקודש משבת הוא משום דאיקרי

מועד משא"כ שבת, וא"כ הסברא דאטו וכו' הוא דגם **מוספי** שבת מיקרי קרבנות **מועד**, אבל אין ראוי מזה שגם **השבת** איקרי **מועד** הוה בגדר מועד כשחל בר"ה, (ואדרבא, מסגנון התני של הגמי משמע דלא כן, דא"כ עדיפא מיני הו"ל למימר דמצד מה **דהשבת** מהני למוספין ידידי הוה בגדר מקודש, כי השבת עצמה בגדר מועד כשחלה בר"ה), וכנ"ל!

ואולי אפ"ל בזה כמשנ"ת בהגליון דר"ה, [דא"ג: מ"ש בענין כמות ואיכות, ראה בלקח טוב להגרי"ע בענין זה שציין לגמי זו וראה שם בכלל שלאחריי שרצה לתלות ג"כ בענין ריבוי הזמן מכריע האיכות] ובאתי רק להעיר.

~~~~~

שלשה תריסין

הת' יוסף יצחק יעקבסאהן
≈ תלמיד בישיבה ≈

ב.

בקונטרס משיחת כ"ד תשרי שנה זו, נתבאר המשנה כלים רפכ"ד "שלשה תריסין הן וכו'", ובעבודת האדם.

וראה אגרות-קודש כ"ק אדמו"ר שליט"א ח"ב ע' שעא, מכתב (מכ"ה מנ"א תש"ח) בנוגע להיארצייט דכ"ף מנ"א - וזלה"ק:

"...ולסיים בפטפטיא דאורייתא במה שפי', בעת ההתוועדות ביום היאצ"ט, את הנלפעני"ד רמזי משנה רפכ"ד דכלים - ע"פ דא"ח ואבוא בקצור נמרץ:

שלשה תריסין הם - תומ"צ הם כתרים כו' וג' סוגים בהם, היינו באופן קיומם:

תריס הכפוף שמקיימם מפני שרוצה שהתומ"צ יגינו עליו מכל צרה, ולא עוד אלא ששוכב עליו במלחמה שנמצא במלחמה היצר ובכ"ז שוכב - הראש והרגל בשוה. אין עבודתו מצד המוחין מצ"ע - עמידה. גם לא מצד דו"ר שכליים - ישיבה, השפלת

הראש ברגל. כ"א מצד דו"ר טבעיים או רק מאהמ"ס שנכלל בה גם דחילו.

ולכן אף שכך היא התחלת העבודה (רמב"ם סוף הלי' תשובה) אבל כיון שלע"ע "עובד הוא את עצמו" ולא מפני הטוב טעם ברוחניות אין מונע שיעשה נבל ברשות התורה ובמילא יכול להיות טמא גם טומאת מדרס היינו לא רק עבירה מצד טבעו כ"א גם מה שבא ע"י שנתגשם ונשקע בחומריות גם בלא חמימות התאוה (זיבה - באבר מת. ועיין אור התורה רמ"ו, ב). והוא מדה כנגד מדה כמו שעבודתו בלא חיות - חיוהי, מוחין - מצ"ע שכיבה או ישיבה גם הנפילה באבר מת.

סוג ה' תריס שמשחקין בו בקונפון - אינו שייך לשכיבה ולא לשיבה כי קיום התומ"צ שלו הוא בעבודת המוחין מצ"ע (ולא בהשפלה במדות) - עמידה - בהתבוננות בטוב האלקות אבל עדיין נמצא הוא במלחמה ואפשר שחברו (ראה הגהות אדנ"ע הנדפסות בסי' תו"א ר"ל, ע"א, על ואהבת לרעך) יכהו יפילו ממדרגתו אבל רק ע"י מלחמה חמימות התאוה ולכן אף שאין מקום לטומאת אבר מת אבל יכול להיות טמא בשאר טומאות ובודאי יהי טמא טמא מת שזהו ענין בעטיות של נחש.

סוג ה' דיצת הערביין שאין התומ"צ כלי תשמיש בשבילו כלל. כי הוא ערבי - בקדושה - משתחווים לאבק, ונפשי כעפר, ביטול. ולכן התריס קטן ביותר וכמ"ש הרע"ב. שאינו מציאות לעצמו כלל, כ"א לעשות נח"ר ושמחה למעלה ותענוג האדון הוא תענוג שלו ובמילא גם במלחמה אינו נמצא כי אינו אלא המשלח ואין שייך מלחמה נגדו כי כדונג ימסו, ובמילא טהורה מכלום."

עוד יש להעיר עמ"ש שם בס"א, ד"דיצת הערביין טהורה מכלום, מפני שהוא מגן שהערביין היו עושים אותו לדיצה ולמשחקים שלהם, ולכן אינו כלי תשמיש להיותו מגן קטין.

ובפי' הר"ש כ', וז"ל: דיצת הערביים - תריס קטן הוא ביותר. **אי נמי** לפי שעשוי לצידה - [טה"ד דמוכת וצ"ל "לדיצה"] - בלבד ואינו מממש אדם.

ובפי' רב האי גאון וכן בפי' הרא"ש - "צידת הערביין תריס קטן ביותר". ותו לא.

אלא שבפיה"מ להרמב"ם ובברטנורא (ובארוכה יותר בתפא"י) מפורש להדיא כבהשיחה.

ובאמת, כד דייקת בסגנון השיחה, נכללים בו ב' אופני הפי'.

מרבים בסכך

הת' צבי מרדכי אהרונוב
≈ תות"ל קרית-גת ≈

ג.

בגליון דשבת בראשית העיר הת' ע.ג.ו. בדברי כ"ק אדמו"ר שליט"א בשיחת ליל ד' דחג הסוכות שאמר כ"ק אדמו"ר שליט"א דמה שרבותינו נשיאינו היו מרבים בסכך ולא היו מדקדקים שיהיו נראים הכוכבים היא משום שהיו יכולים להכניס מקל בין עצי הסכך, באופן שיראו הכוכבים.

ומקשה הת' הנ"ל שלכאורה מה מפני שהיו יכולים והלא צריך שבפועל יראו הכוכבים, ומוכיח שכוונת כ"ק אדמו"ר שליט"א לא היתה שהכניסו מקל בפועל אלא שדי בכך שהיו יכולים להכניס מכך שאמר "אז מיהאט זיך ניט אפגעשטעלט אויף דער קשיא" ואם הכניסו בפועל אי"כ דאגו לקשיא וגם שללו אותה.

ונראה להעיר על דבריו שודאי לא נתכוון כ"ק אדמו"ר שליט"א לומר שלא הכניסו מקל בפועל אלא שדבריו קאי על הזמן שבו הניחו הסכך ע"ג הסוכה שהיו מרבים ולא היו מדקדקים וע"ז אומר שלא הי' איכפת להם (כשהניחו הסכך) להרבות בסכך כיון שבסופו של דבר (כשהסכך כבר מונח ולא רואים הכוכבים) יכולים להכניס מקל ואה"נ שבפועל הכניסו בסופו של דבר המקל בכדי שיראו הכוכבים.

ומה שחוקר אח"כ (לבאר דברי כ"ק אדמו"ר שליט"א - כפי הבנתו) אם העיקר בזה הוא מה שהאדם יראה הכוכבים או שהסיכוך יהי' באופן שאפשר לראות ממנו הכוכבים, ודאי שחקירה זו אינה אלא לפלפולא בעלמא שבדאי אין שום דין בהאדם שהאדם עצמו יראה הכוכבים וודאי שמה שהאדם צריך לראות הכוכבים הוא דין בהסכך שהסכך לא יהי' מעובה אלא קל ומה הוא הפי' "קל" - שנראים ממנו הכוכבים וברגע שאין נראים ממנו הכוכבים ברגע זה הוא כבר נחשב מעובה. ואין כל נפק"מ אם אפשר שיראו ממנו הכוכבים או שלא אפשר, ובכלל יש לברר אם יש איזשהו אופן שהסכך מונח בצורה כזו שאין אפשרות בשום פנים ואופן לעשות שיראו ממנו הכוכבים.

מה גם שדברי אדה"ז מורים מפורש להיפך מדבריו שהרי כי בסי' תרל"א הי"ה "לכתחילה צריך לעשות את הסיכוך קל ותלוש בענין שיהיו הכוכבים הגדולים נראים מתוכו בלילה" היינו שצריך שיהיו הכוכבים נראים מתוכו בפועל שאלי"כ הי' לו לכתוב "בענין שיהיו הכוכבים הגדולים יכולים ליראות מתוכו בלילה" שהרי לדברי התי' הנ"ל הוא ענין של לכתחילה. ודוחק גדול ביותר להכניס בדברי אדה"ז שנתכוון רק לענין שיכולים ליראות הכוכבים מתוכו.

ובכלל הוא חידוש גדול ביותר לומר שאי"צ שיראו בפועל הכוכבים ממנו לכתחילה, ולא מצינו מי שיאמר כן. ומה שהביא "קצת ראיי" מלשון הרמב"ם והשו"ע "דרך הסיכוך להיות קל" דמשמע שהוא דין בהסכך ולא בהאדם הנה אדרבה משם ראיי להיפוך שהרי שוברו בצידו כיון שמיד כתב, כדי שיראה ממנו הכוכבים" דהיינו שאף שהוא דין בהסכך (מה שעצמו אינו מוכרח) מ"מ **הטעם** שצריך שיהי' קל הוא "כדי שיראו הכוכבים" ולא רק שאינו ראיי לךדבריו אלא הוא ראיי להיפך ממש מדבריו.

ומה שגם הביא סמך לדבריו ממה שרש"י כי לפסול סוכה שאין הכוכבים נראים ממנו אף שמשנה מפורשת היא להכשיר. ורצה לבאר דברי רש"י שיש בזה ג' אופנים יש אופן שפסול והוא שאין יכול כלל ליראות הכוכבים ועי"ז קאי רש"י. ויש אופן שכשר בדיעבד והוא שאין נראים הכוכבים בפועל אך יכולים

ליראות ועי"ז קאי מתנ"י ויש אופן של לכתחילה והוא שנראים בפועל הכוכבים. הנה גם זה דוחק גדול מאד לומר שרש"י קאי באופן מסויים ומתנ"י קאי באופן אחר שהרי דברי רש"י מורים להדיא שדי בכך שאין נראים בפועל כדי לפוסלה, ובכגון זה ודאי שהי' לו לרש"י לפרש כוונתו.

ולדידי כבר עדיף הי' לתרץ דברי רש"י (בדוחק עכ"פ) שכיון שאם הסכך מונח באופן שאין המטר עובר דרכו פסול ולא תמיד יורד מטר בסוכות א"כ יכול להרבות בסכך באופן שאין מטר יכול לנטוף דרכו ויטעה באומד דעתו וא"כ ישב בסוכה פסולה ממש. על כן הגדירו אותו בדבר שיכול לבדוק תמיד והוא שיראו הכוכבים מתוכו. ועי"ז א"ש מה שלא סותר המשנה שמה שמתנ"י אתו להכשיר היינו מצד דינא של דינא כשרה כזו סוכה ומה שכי' רש"י לפסול היינו משום גדר וסייג כנ"ל. ואף שהוא דוחק מ"מ הרבה יותר נראה לומר כן מאשר לומר שקאי באופן שאין יכולים כלל לעשות שיראו ממנו הכוכבים ובפרט שמסתמא אם הסכך כ"כ צפוף עד כדי שא"א בשו"א לעשות שיראו ממנו הכוכבים א"כ מסתמא אין המטר עובר דרכו והוא כבר נכנס לגדר דין חדש.

ולפי הנחה זו (שמסתמא אם הוא צפוף כ"כ אין המטר עובר דרכו) א"כ יש ממש להוכיח שלא כדברי התי' הנ"ל שהרי מובא מפורש בשו"ע שאם אין הכוכבים נראים כשר בדיעבד ואם אין המטר עובר פסול. ולפי הנחה הנ"ל הרי ודאי שאין הפ"י שאין הכוכבים נראים" - שאינם יכולים ליראות שא"כ הוא הוא הפ"י "אין המטר עובר דרכו" ובזה הרי פסול לגמרי. אלא ודאי שהפ"י הוא שאינם נראים בפועל אף שיכולים ליראות ובכל זאת הרי זה כשר רק בדיעבד. והוא ממש שלא כדברי התי' הנ"ל.

כפילת הדין דבניית הסוכה במוצאי יוהכ"פ

הת' צהלון עוזרי
 ≈ תות"ל 770 ≈

ד.

בשיחה דמחרת יוה"כ (וכן במוצאי יו"כ, הוגה עיי' כ"ק אדמו"ר שליט"א) הוזכר אודות מש"כ פעמיים בשו"ע בסמיכות זל"ז על הצורך בבניית הסוכה מיד לאחר יוה"כ.

ובגליון דחג הסוכות כתבתי שהא שאדה"ז לא הביא זאת פעם ראשונה (בהלי יו"כ) הוא משום שלא סב"ל שצריך לעשות זאת תיכף במוצאי יו"כ, שזה החידוש שיוצא בכך שכותבים זאת בהלי יוה"כ [והא דכתב זאת בהלי סוכה הוא משום ששם יש כמה חידושים שלא היו נשמעים אם זה הי' כתוב בהלי יו"כ, יעו"ש].

אבל עדיין לא נתבאר במאי קמיפלגי, דמהו מקורו של אדה"ז שאין ענין לבנות הסוכה תיכף במוצאי יוה"כ.

ואוי"ל ובכמה אופנים:

א) טעמו של המהרי"ל שכתב שצריך לבנות הסוכה תיכף במוצאי יו"כ הוא משום שצריך לצאת ממצוה אל מצוה, ולא יהיה חטא באמצע, ומטעם זה לכאוי' לא מוכרח דוקא הצורך להתעסק בסוכה, ואפשר גם במצוה אחרת. וי"ל דבזה פליגי, אם יש ענין לצאת דוקא למצוה שיש לה קשר למצוה הקודמת או לא. והא דלא כתב אדה"ז שיתעסקו במצוה אחרת לא קשה משום שזה דבר הפשוט שצריך להתעסק כה"ז במצוות.

ב) לכו"ע יש ענין לצאת למצוה המקושרת למצוה הקודמת, רק פליגי אם בניית הסוכה חשיב כחלק ממצות סוכה או לא, ויעויין בזה חילוקי דעות בלקח טוב צוין בלקו"ש אמור שנה שעברה.

ל ק ו ט י ש י ח ו ת

"כל" עד דאיכא כולו או כל דהו

הרב אברהם יצחק ברוך גערליצקי
 ≈ ר"מ בישיבה ≈

ה.

בלקו"ש פי נח (סעי' ו') כתב דעפ"י פשוטו של מקרא, הגדר של עונש המבול שנשלל ע"י הבטחת הקב"ה, אינו רק שלילת הבאת מבול על כל הארץ כולה, אלא אפילו על חלק מן הארץ, [והפירוש ב"לא יכרת כל בשר" ו"לא יהי עוד המים למבול לשחת כל בשר" - אין פירושו כל בשר ביחד ("כל" במובן של כלל הדברים), אלא "כל בשר" היינו אף אחד מה"בשר" ("כל" במובן "שום", כמו לא תעשה "כל מלאכה", "וכל אדם לא יהי באוהל מועד", ועוד)] עיי"ש.

ויש להעיר מהא דסוטה יא,א, (המובא בהערה 59) שכבר נשבע הקב"ה שאינו מביא מבול לעולם שנאמר כי מי נח וגו' והם אינם יודעים שעל כל העולם אינו מביא אבל על אומה אחת הוא מביא, א"נ הוא אינו מביא אבל הם באים ונופלים לתוך המים כו', דנראה מזה שיש כאן פלוגתא דללשון ראשון נמצא דעל אומה אחת מביא, ולפי האי נמי נמצא דאפילו על אומה אחת אינו מביא, וביאר בזה בס' תורת הקנאות (שם) וכן בספרו מעשה חושב ערכין כו,א, דלשונות אלו פליגי כמו בהך דבכורות ג,א, בהא דכתיב "כל בכור" דלרבנן כל בכור היינו עד דאיכא כוליה, ורבי יהודא סבר כל בכור אפילו כל דהו עיי"ש, וכן הכא בהא דכתיב "כל בשר", דללשון ראשון היינו כל העולם דוקא משא"כ באומה אחת, ולשון בי סב"ל דכל בשר היינו כל דהו ולכן צ"ל משום שהם באים ונופלים לתוך המים, (ועי' גם בגליון מהרש"א שם, שדימה זה למ"ש לא תעשה כל מלאכה), וזהו כהמבואר בהשיחה דזה תלוי בהפירוש "כל". ומבאר גם הא דאיתא בילקוט פי נח דרבי יהודא אומר מבול של מים אינו מביא אבל מבול של אש וגפרית מביא כדרך שהובא על סדומיים, דר' יהודא לא אמר משום דעל אומה אחת מביא, כי לשיטתו אזיל בהא דבכורות ד"כל" היינו כל דהו.

≈ ≈ ≈

ההפרש בין המבול לענישת סדום

ו.

ב) בלקו"ש שם ממשיך לבאר דשונה עונש המבול משאר העונשים המסופרים בתורה שאצל המבול נאמר **וימח** את כל היקום וגו' שזה מורה על ענין של **איבוד** מוחלט, וטעם הדבר הוא כי המבול לא באה רק לענוש את אנשי דור המבול, אלא מפני ש"ויונחם" ה' כי עשה את האדם וגו', כלומר שהקב"ה התחרט כביכול על עצם בריאת האדם ושאר הנבראים, ולכן בא למחות ולאבד את הבריאה אשר עשה, וזהו גם הטעם לחילוק העיקרי בין המבול והפיכת סדום, דגבי הפיכת סדום מצינו שאם היו בה צדיקים היו ניצולים, משא"כ גבי המבול לא היתה הגבלה זו, שהרי כל העולם כולו נאבד, וודאי אין לומר **שכל** אנשי דור המבול ממש היו גרועים כ"כ עד שנתחייבו כליה, וזהו כנ"ל שהמבול לא ה"י בדרך עונש (משפט מיתה כו') אלא חרטה על עצם בריאת האדם ולכן בדרך ממילא הכל נאבד עיי"ש, וראה הערה 59.

ולכאורה צריך ביאור מה בדיוק ה"י החילוק בין המבול לענישת סדום, דהרי בשניהם אומרים שאילו היו בה עשרה צדיקים ה"י צ"ל העולם ניצל, וכמובא בהערה 54 מרש"י וירא יח, לב דפחות מעשרה לא ביקש משום שראה שבמבול לא הועיל עיי"ש, ונמצא דהן בהמבול לא היו " צדיקים בעולם, והן בסדום לא היו " צדיקים, ואיפה מוכח החילוק ביניהם, ומנלן לחלק דבסדום היו **כולם** ראויים להשחתה אפילו קטני קטנים וכו', משא"כ בדור המבול לא ה"י כן, הלא בשניהם בשוה אומרים שלא היו שם " צדיקים, ועוד דמה ה"י יסודו של אברהם שלא לבקש בפחות מעשרה, כפי שה"י בהמבול, דדילמא דוקא במבול לא הועיל בפחות מעשרה כיון שהו"ע של חרטה על הבריאה וכו', משא"כ כאן בענישת סדום דילמא גם פחות מ"י יכולים לחגן.

(ואולי ה"י אפ"ל עפ"י מה דאיתא בפסיקתא זוטרא א"ר יוחנן כל הצדיקים הנאמר בסדום חסרים, (חסירין היו"ד האחרונה) משום שאינן צדיקים גמורין, ולכן איתא שם עוד (הובא גם

בדעת זקנים מבעלי התוס' דלא ביקש על פחות מעשרה שהי סבור שיש שם עשרה לוט ואשתו ודי חתניו עיי"ש, והן היו צדיקים שאינם גמורין, וא"כ י"ל דבסדום גם צדיקים שאינם גמורין היו יכולים להגן, כיון דזהו"ע של עונש ומשפט וכו' משא"כ בהמבול אולי היו צריכים לצדיקים גמורים דוקא להגן, (וראה בסוכת דוד עה"ת ח"א ע' צ' שרוצה לחלק בין המבול לסדום כעין זה), אבל לכאורה גם בניו של נח לא היו צ"ג וכמ"ש הספורנו סו"פ בראשית, ועוד דבגמ' ע"ז ד,א, מוכח דגם בסדום נתכוון לצדיקים גמורים דמפרש דלהמית צדיק כו' קאי על צדיקים גמורים עיי"ש, ובודאי אין זה כוונת השיחה ויל"ע יותר).

עוד יש להעיר מהא דאיתא בב"ר פ' ל"ט ופ' מ"ט (מובא בעץ יוסף בסוטה שם) שאמר אברהם חלילה לך מעשות כדבר הזה וגו' נשבעת ואמרת שאין את מביא מבול לעולם ומה את מערים על השבועה אתמהא מבול של מים אין אתה מביא מבול של אש אתה מביא א"כ לא יצאת ידי השבועה, ולכאורה כיון שהשבועה היתה רק לאיבוד כבמבול מצד וינחם כו' אבל לא לענישה סתם, א"כ מה הי' טענת אברהם מעיקרא? אבל י"ל שהוא חשב דהענישה יחיי' כמו בהמבול ממש ולזה ענה לו הקב"ה דאינו כן ואם יחיי' צדיקים וכו' לא ישחית.

ועוד י"ל דבכלל קשה (כקושיית העץ יוסף) דמה הי' טענת אברהם והרי על אומה אחת מביא, ותירץ בתורת הקנאות שם שהי' שייך לחקשות אילו הי' הקב"ה מונע להביא, אבל כיון דהביא ע"כ משום שעל אומה אחת מביא וכו' הערמה חלילה, אלא דאברהם **בלמדו זכות** הי' סבר כן דאמילו ע' אומה אחת לא עיי"ש. וא"כ לא קשה כלל מטענת אברהם ב' ושלמד זכות.

≈ ≈ ≈

נח מצא חן בעיני ה'

ז.

ג) בהחשמטות ללקו"ש הנ"ל שנדפסו בלקו"ש פ' לך בהערה *56 מביא הגמ' סנהדרין קח,א, דאף על נח נחתך גזר דין אלא שמצא חן בעיני ה', דעפ"י המבואר בפנים י"ל הכוונה, דכיון

שהיתה חרטה על כללות בריאת האדם לא היתה מועיל צדקתו של נח להצילו מגז"ד זה, אלא שמצא חן בעיני ה' לבנות ממנו "עולם חדש" עיי"ש.

ואולי יש לפרש בזה ג"כ הא דאמרינן בתפלת מוסף דר"ה "וגם את נח באהבה זכרת, ותפקדהו בדבר ישועה ורחמים בהביאך את מי המבול כו' ע"כ זכרוננו בא לפניך ה"א להרבות זרעו וכו'" דאפילו אי נימא שהי' צדיק גמור ובכל עונשין בודאי אינו נענש (וראה הערות וביאורים הקודם מהגר"י שהוכיח כן מהא דע"ז ד,א) הנה כאן שאני שהי' צריך לישועה ורחמים מיוחדים כנ"ל כיון שהיתה חרטה על כללות בריאת האדם כו', וזהו ע"י שמצא חן בעיני ה' ולכן זכרוננו בא "להרבות זרעו לבנות ממנו עולם חדש כנ"ל.

ועי' רמב"ן סו"פ בראשית עה"פ ונח מצא חן בעיני ה' שהיו כל מעשיו לפניו נאים ונעימים, ומפרש לקמן ו,ט, צדיק תמים יזכיר הכתוב שהי' זכאי ושלם בצדקו להודיע דראוי להנצל מן המבול שאין לו עונש כלל עיי"ש, ויש מקשים ע"ז דאי"כ למה הי' צריך נח למציאת חן והרי מצ"ע הי' ראוי להנצל, וממ"ש מצא חן היינו דזה רק מצד חנינה וכדמצינו במה שאמרו רז"ל ותהי אסתר נושאת חן שירקרת היתה אלא שהי' לה חן וכו'.

ואולי י"ל גם בהרמב"ן ע"ד המבואר בההשמטה דאף דמצ"ע הי' ראוי להנצל מ"מ כיון שהי' חרטה על כללות הבריאה הי' צריך לחן מיוחד.

≈ ≈ ≈

פעולת השבועה לאחר המבול לשיטת הרמב"ם

ח.

ד) במה שכתבתי בגליון הקודם דיש לתרץ שיטת הרמב"ם ע"ד המבואר בהשיחה שהשבועה היתה רק לאיבוד והשחתה כבדור המבול אבל לא לאופן של עונש ולכן כתב בהלי' תשובה פ"ג ה"ב וכן כל העולם וכו' וראה בשוה"ג להערה 59 ובההשמטות. שאל ע"ז התי' מ.מ.כ. בגליון זה ע' 18) דהרי בהערה 59 מפורש בהדיא דענין המבול אפילו שלא לשם איבוד כו' בדוגמת סדום,

אי אפשר להביא על כל העולם, ובמילא מוכרח לומר דהרמב"ם סב"ל כהגמי' סוטה דרק במים אינו מביא וכו'.

הנה כוונתי היא דהרי הערה זו באה בעיקר לתרץ שיטת רש"י בפשוטו של מקרא דסב"ל דאפילו על חלק מן העולם אי אפשר להיות מבול, וע"ז נתבאר דמ"מ לא קשה מהך דסוטה דעל אומה אחת מביא דשם הכוונה לעונש סתם שיכול להביא אבל לא לאיבוד כמו במבול כו', אבל אי נימא בפשטות כמ"ש המהרש"א (ועוד) שבהערה 41 והערה 43 דכל שבועת המבול היתה רק על כל העולם כולו ולא על חלק מן העולם, נמצא דלפ"ז אין צורך לחלק שהיו ב' דברים נכללים בהשבעה הא' דמבול כבסודם אי אפשר להיות בכל העולם, ואיבוד כבמבול אי אפשר להיות אפילו על חלק מן העולם, דבפשטות לפי המהרש"א וכו' היתה השבעה שלא להביא מבול רק על כל העולם ולא יותר, ולשיטתו על חלק מן העולם לא נכלל כלל בהשבעה, א"כ לפ"ז יש לתרץ שיטת הרמב"ם ממה שמקשים עליו איך כתב דבכל העולם שייד השחתה ומביא קרא דלפני המבול, דלפי המבואר בהשיחה דעונש המבול הוא ענין מיוחד שה"י חרטה כו' הנה רק זה נכלל בהשבעה ולא בענישה סתם, אבל אה"נ לפי המבואר בהערה 59 אי נימא כן גם להרמב"ם מוכרח לומר דסב"ל כהגמי' בסוטה דרק מים אינו מביא וכו'.

~~~~~

דין "אנוהו" בלולב

הח' עקיבא ג. וגנר

≈ תוח"ל 770 ≈

ט.

בגליון דש"פ בראשית העיר הרב א.י.ב. גערליצקי בענין אגד בלולב, ומ"ש כ"ק אדמו"ר שליט"א דאפ"ל ד"אנוהו" הוא דין בנטילת לולב, אבל לא בהלולב עצמה, דאז הקושיא לקנויה בשינוי מעשה (—סוכה ל:) בעינה עומדת.

והקשה ע"ז בסו"ד דלכי סו"ס אם לא אגדו אי"כ שינוי כלל, ואם אגדו הרי זה שינוי החוזר לברייתו אפי" נעשה חלק מהלולב? עכ"ד.

והנה ז"ל הגמ' בסוכה שם (אודות האוונכרי דזבני הושעני מעכו"ס, ואמר להו ר"ה דליקצצו אינהו וכו', ומק' ע"ז הגמ') ולקניוה בשינוי מעשה (שאגד שלשה המינים יחד... רש"י) קסבר לולב אי"צ אגד ואת"ל צריך אגד שינוי החוזר לברייתו הוא וכו' ע"כ, וא"כ לכאורה ברור דאין כוונתו של כ"ק אדמו"ר שליט"א שהקושיא דולקניוה כו' בעינה עומדת **לאחרי** הת"י של הגמ' דשינוי החוזר לברייתו הוא, דאז פשיטא לכו"ע דלא קני, כ"א הכוונה שלאחרי הת"י הראשון של הגמ' ד"קסבר לולב אי"צ אגד" (לפני שתירצה הגמ' דשינוי החוזר לברייתו הוא), הנה את"ל ד"אנוהו" הוא חלק מהחפצא דלולב, אז ה"י הקושיא בעינה עומדת, **ואותו ת"י** של הגמ' לא ה"י מובן, ולכן אאפ"ל כן, וק"ל.

והנה בהת"י של הגמ' "קסבר לולב אי"צ אגד" לכאורה אפשר להבין הכוונה בזה שכיוון שאין צריכה אגד לכן לא אגדו ואין כאן שינוי כלל, (וע"י בקושיית הרש"ש כאן דמוכח דכן הבין פ"י הגמ', ועד"ז בערול"נ כאן), ולפ"ז יהי צ"ע כמו שהקי' הנ"ל דאיזה נ"מ.

אבל אפ"ל באו"א קצת, דהת"י של הגמ' הוא ולא שכיון שלולב אי"צ אגד לכן לא אגדו אותו, כ"א) דכיון שלולב אי"צ אגד לכן גם אם כן אגדו לא נחשב זה לשינוי מעשה כיון דלא הוי כחלק מהלולב (וכ"פ במהר"ץ חיות **וע"ש**, ועפ"ז יסולקו קושיות האחרונים הנ"ל וק"ל).

ולפי פ"י זה יהיה מובן לכו' דאף אם לולב אי"צ אגד, מ"מ את"ל ש"אנוהו" הוי חלק מהחפצא דלולב, ובדרך ממילא מטעם זה שוב יהיה נחשב האגד לשינוי מעשה, אז יהיה הקושיא של הגמ' אכן בעינה עומדת, וכמשנ"ת במכתב כ"ק אדמו"ר שליט"א.

ועצ"ע במפרשים שם ובאתי רק להעיר.

פעולת השבועה לאחר המבול לשיטת הרמב"ם

הת' מנחם מענדל כהן
 ≈ תות"ל 770 ≈

י.

בגליון העבר העיר הרי גערליצקי שיי, על דברי כ"ק אדמו"ר שליט"א בלקו"ש דשבת נח הערה 59, בשוה"ג, בביאור דברי הרמב"ם בהלכות תשובה פי"ג ח"ב, דהרמב"ם כותב שם, ד"וכן כל העולם כולו אם היו עוונותיהם מרובים מזכויותיהם מיד הן נשחתין שנאמר וירא ה' כי רבה רעת האדם - ותמהו בזה המפרשים דהלא מקרא זה נאמר דוקא לפני המבול, ולא לאחר המבול ושבועת הקב"ה לא אוסיף עוד לקלל גוי' - ומבאר כ"ק אדמו"ר שליט"א די"ל בשיי הרמב"ם דסי"ל כדברי הגמ' בסוטה דרק מבול של מים אינו מביא משא"כ עיי' אש וחרב, אבל לפי"ז נמצא דדברי הרמב"ם אינן מכוונין לדברי הגמ' בזבחים, דבשום אופן לא ישחית עוד פעם כל בשר, עיי' תוכן ביאור דברי השוה"ג.

וממשיך הני"ל להקשות דלכאורה לפי דברי כ"ק אדמו"ר שליט"א בפנים השיחה יש לפרש דברי הרמב"ם שיתאימו גם לפי הסוגיא בזבחים, דאה"נ דלא יהי' מבול על כל הארץ בדוגמת ענין המבול, שהוא מצד חרטה על עצם הבריאה - אבל יכול להיות עונש של מבול על כל העולם בדוגמת עונש סדום ועמורה עיי"כ.

אבל כל המעיין בפנים בגוף והערה 59 יראה דא"ל ישוב זה בדברי הרמב"ם דז"ל: "דהבטחת הקב"ה היתה בשנים אי' שלא יהי' עוד מבול על כל העולם (אבל על חלק מן העולם שייך). בי' שלא לשחת כל בשר דהיינו מחיית כל היקום לשם איבוד (ווי"ל שזה לא שייך אפילו על חלק מן העולם)" עכ"ל - הרי מזה ברור שאפי" מבול בדוגמת עונש סדום ועמורה נשבע הקב"ה שלא יביא עוד - היינו דאימתי אפשר לחלק בין סתם עונש ועונש באופן של השחתה, רק כשמדובר בהשחתת חלק מן העולם. - משא"כ לכל העולם אין חילוק ובשום אופן לא יביא עוד.

ואי אפשר לחלק ב"לומדות" כשהמדובר באיבוד כל העולם כו', וכמובן.

ודוקא לפי"ז מיושבין דברי הגמ' סוטה י"א דיש אופן במבול דמביא על חלק העולם ואינו מביא על כל העולם. והיינו כשאינו באופן של השחתה - משא"כ כשהוא באופן של השחתה, הרי אפי' על חלק קטן מן העולם אינו מביא.

ועפ"ז שפיר מובן למה פ"י כ"ק אדמו"ר שליט"א דברי הרמב"ם כהסוגיא בסוטה דמבול של אש וכו' כן יכול להביא על כל העולם כולו - ובשום אופן אי אפשר לפרשו כהסוגיא בזבחים, ופשוט. ועדיין צ"ב.

אגד לולב הוא הידור בנטילת לולב

הת' אהרן גולדמאן
~ תות"ל 770 ~

יא.

בלקו"ש ח"י"ב ע' 214 כתב כ"ק אדמו"ר שליט"א (להגרש"ע שי' שכתב לכ"ק אדמו"ר שליט"א ששמע בשם הגר"ח מבריסק שאמר שאף בכל מקום זה אלי ואנוהו הוא רק דין והידור צדדי אבל אינו חלק מגוף החפצא דמצוה, אבל בלולב האיגוד הוא חלק מהמצוה, ראה שלמי שמחה ח"ד ס"י ל"א) וזלה"ק: להשמועה בשם כו' דאף דלולב אי"צ אגד - האנוהו שאע"י אגד לולב (סוכה לג, א) הי"ז חלק מהמצוה - בכיו"ב ע"י שינוי תיבה אחת במסירת שמועה מא' לבי, אפ"ל שינוי תוכני, ואם אמתית כללות השמועה, לפענ"ד צ"ל הרי"ז חלק **מנטילת** הלולב (ולא חלק מהלולב - דאז הקושיא לקנו"י בשינוי מעשה סוכה ל, ב) - בעינה עומדת) עכלה"ק.

וז"ל הגי' ורש"י שם "אמר להו רב הונא להנחו אוונכרי (תגרי) כי זבניתו אסא (הדס) מעכו"ם לא תגזזו אתון אלא לגזזה אינהו ויהבו לכו מאי טעמא סתם עובדי כוכבים גזלני ארעתא נינהו (ושמא אותו קרקע מישראל היה) וקרקע אינה

נגזלת (כלומר, אינה קנויה לגזלן בשום יאוש דלעולם בחזקת בעליה היא...) הלכך לגזוזה אינהו כי היכי דליהו יאוש בעלים בידיהו דידהו ושינוי הרשות בידיהו (משנתלש הפרי הוי גזל והתולשו הוא גוזלו הלכך לגזוזה הן מן המחובר ויתנוה לכם שיהיו הן הגזלנין ואתם לוקחים אותה מהם והבעלים נתיאשו כבר מכל הפירות והוי יאוש אצלם ואחר כך הוא משתנה מרשותן לרשותכם. וקסבר יאוש גרידא לא קני אבל יאוש ושינוי רשות קני...) ולקניוה בשינוי מעשה, (שאגד שלשת המינין יחד דשינוי מעשה נמי קני) קא סבר לולב אין צריך אגד ע"כ.

וצריך ביאור מדוע "אגד" נקרא שינוי דוקא אם ההלכה "לולב צריך אגד" ואם "אין צריך אגד" אזי "אגד" לא נקרא שינוי (כשאגדו בפועל).

והביאור בזה: "אגד" כשלעצמו איננו שינוי, כיון שבמציאות אין שום שינוי בההדסים עיי' שמאוגדים עם הלולב.

והנה פירוש "לולב צריך אגד" הוא, שדוקא עיי' אגד קיים חפצא של די מינים ואם נטל הדי מינים (ביחד) בלא אגד, הרי לא רק שלא קיים את מצות נטילת לולב, אלא שאין פה בכלל חפצא של די מינים.

ובמילא מובן ש"אגד" יוצר מציאות חדשה, על ידו נהפכים הדי מינים לחפצא של מצות. ומשא"כ אם "אין צריך אגד" הרי הדי מינים הם חפצא של מצוה גם בלא "אגד", וממילא "אגד" לא מחדש פה דבר ולכן אינו נקרא שינוי, וכנ"ל.

והנה אם "לולב א"צ אגד" בכ"ז אם אגד הלולב הדסים וערבות מקיים ההלכה של "ואנוהו".

ואם דין "ואנוהו" דלולב שווה לדין "ואנוהו" דכל התורה, שההידור הוא דבר צדדי ואינו נהפך לחלק מהמצוה, הרי לולב אגוד הוא אותו חפצא כמו לולב שאינו אגוד אבל אם ואנוהו בלולב נעשה חלק מהלולב (כפי שהבין הגר"ש עלברג) הרי לולב אגוד הוא חפצא שונה מלולב שאינו אגוד.

ולפי מה שנת"ל דכשהאגד מחדש בחפצא אזי אגד נקרא שינוי, חוזרת ועולה קושיית הגמרא "ולקניוה בשינוי מעשה (שאגד שלשת המינים יחד)" ותירוץ הגמרא "לולב אין צריך אגד" לא מסיר את הקושיא דהרי "אגד" מחדש בחפצא גם אם הוא רק מדין "ואנוהו" ומדוע לא יחשב לשינוי. ואשר על כן מוכרחים לומר שהחידוש ב"ואנוהו" דלולב על "ואנוהו" דכל התורה הוא רק **בנטילת** לולב, שנטילת לולב אגוד ונטילת לולב שאינו אגוד הוא ב' סוגים נפרדים של נטילת לולב. זהו לכאוי הביאור בדברי כ"ק אדמו"ר שליט"א.

והנה בגליון שי"ל לשבת בראשית העיר הרב גערליצקי: "ויל"ע בהרא"י שהובא בהמכתב דאם זה חלק מהלולב אז הקושיא דלקנוי בשינוי מעשה - בעינה עומדת, דלכאורה סו"ס אם לא אגדו אי"כ שינוי כלל, ואם אגדו הרי זה שינוי החוזר לברייתו אפילו אם נעשה חלק מהלולב, ולכן אינו קונה? ויל"ע".

וז"ל הגמרא שם (בהמשך למה שצוטט לעיל בראש הדברים) "ואם תמצוי לומר לולב צריך אגד שינוי החוזר לברייתו הוא (מתיר אגדן והרי הן כבראשונה) ושינוי החוזר לברייתו לא שמה שינוי".

ושאלתו היא היא שאלת הגמרא, ואינו ענין לדברי כ"ק אדמו"ר שליט"א שמדבר בהקס"ד דהגמרא, כפשוט.

א ג ר ו ת ק ו ד ש

הערות על אגרות אדמו"ר מוהרש"ב

הת' יוסף יצחק קעלער
≈ תות"ל 770 ≈

יב.

באגרות קודש כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב ח"א ע' רפו נדפס אגרת ל"כבוד המיצגים בעם עם הקודש די בכל אתר ואתר" (בכותרת: [תרס"ב]).

ובשוה"ג: נדפסה בקובץ מכתבים מכתב י"ט.

ההוספה דלקמן [ע' רפח] נעתקה מהעתקה שבתחלתה נכתב: "הועתק ההתחלה והסיום ממכתב כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב זצוקל"ה זי"ע שנדפס בקובץ מכתבים חלק שני מכתב י"ט כפי שה[ע]תיקו כ"ק אדמו"ר שליט"א: הנני בזה להעתיק מכו אדמו"ר שליט"א אשר כתב לילידי אל ועם קדשו כו"י עיי"ש.

ומנוסח זה משמע שגם ההוספה הוא של כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב אלא שמשום מה לא נדפס בקובץ מכתבים.

אך לאחרונה הגיע לידינו מכתב זה בתוספת ההתחלה והסיום. ושם אחרי קטע המתחיל: אמנם. במקום קטע המתחיל: והנני. נרשם: כ"ז הועתק אות באות ותקוותי תאמצני כו' [כל ההוספה].

ועל החתום: בשם בית מסחר "תומכי-תמימים" מנהל פועל וחתימת אדמו"ר הריי"ץ.

וא' התמימים הסב תשומת לבי לחתימת אדמו"ר הריי"ץ קודם הנשיאות בבי' קווים קודם שמו. כפי שיראה המעיין בפקסימיליות שנדפסו באגרות קודש ריי"ץ ח"א ע' 14-18, ח"א ע' 8. והעיר שבי' קווים אלו נמצאים גם בפקסימיליא של

מכתב כ"ק אדמו"ר שליט"א מצ"ח (לפני הנשיאות) שנדפס באגרות קודש שלו ח"א ע' 23. וצ"ע.

באגרות קודש שם ע' רפח שו"ה מכי נדפס: ורוח קודש יעמרם. ובפקסימיליא שלי נרשם: ורוח קדוש יעטרם.

שם שו"ה וכבוד נדפס הגברים. וצ"ל: החברים (וכן הוא בפקסימיליא הני"ל).

שם שו"ה והעושר נדפס: לשרתם בכל עוז. ובפקסימיליא הני"ל: לשרתם בכל עת.

שם נדפס נשעו נדיבת רוחם. וצ"ל: נשען על נדיבות רוחם (וכן הוא בפקסימיליא הני"ל).

שם שו"ה מאדה"ש נדפס כאוות נפשם המזכם במצוה. ובפקסימיליא הני"ל: כאוות נפשם ונפש המזכם במצוה.

בקושי התירו לדבר ד"ת בשבת

הת' עקיבא ג. וגנר
≈ תוח"ל 770 ≈

יג.

בגליון דשבת בראשית העיר הת' מ.מ.ז. בחמבואר באג"ק כ"ק אדמו"ר שליט"א מקור למארז"ל בקושי התירו לדבר ד"ת בשבת מספר היראה לרבינו יונה. ומקי אמאי לא ציין להירושלמי ששם איתא "עייז" שהפה מסריח התירו לו לעסוק בהן בד"ת". ור"ל שיש נפק"מ כי הלי בקושי התירו משמע רק בדיעבד אבל לכתחילה רצוי גם שלא לדבר ד"ת (ור"ל דגם הירושלמי סב"ל כן) וכו', עכ"ד בקיצור.

ותמוה מאד לחדש דין כזה - שהחיתר לדבר ד"ת בשבת הוא רק בדיעבד - שלא נזכר או נרמז בשו"ע ודאדה"ז או"ת רי"ז ש"ז, ואדרבא שם משמע ברור דהוא גם לכתחלה, וכפשטות משמעות

הלשון בקושי התירו, שההיתר הוא בקושי אבל בפועל יש היתר ומותר גם לכתחלה, וגם הלשון שהעתיק "ואל ירבה שיחה אם לא בדברי תורה" משמע ברור לך דבד"ת מותר להרבות גם לכתחלה.

ובאמת הרואה יראה דמלכתחלה לא על האג"ק תלונתו, כ"א על **התוס'** (וכ"ה בשא"ר שם) לשבת קיג: ד"ה שלא יהא, שמביא שמשמע שאין כ"כ לדבר בשבת ממה דבירושלמי איתא "בטורח התירו **שאלת שלום** בשבת", ואם ה"י המשמעות של הירושלמי שהביא ה"י הנ"ל **שבקושי** התירו לדבר ד"ת, א"כ ה"ל להתוס' להביא אותה ירושלמי שהוא חידוש יותר גדול [ואף את"ל דיש חידוש יותר בשאלת שלום (וכדמצינו בכמה הלכות דשאלת שלום מותר היכא דד"ת אסורין, אף דיש לחלק, וצ"ע), מ"מ לך שייך יותר להראשונים להביא הך דד"ת, דהרי באו לבאר ש"לרבות בדבור בעלמא כדרך שהוא **מרבה** בחול אסור", וע"י בנו"כ השו"ע שהאיסור בדיבור הוא רק **להרבות**, וא"כ אינו שייך כ"כ להביא מההיתר בקושי בשאלת שלום, כ"א מההיתר **בריבוי** ד"ת, ובכל אופן הו"ו להו להראשונים להביא גם הך דד"ת]!

אלא דהאמת יורה דאין שום ראי' מהירושלמי בפט"ו ה"ג **דבקושי** התירו, דבקושי התירו פירושה שבאמת **דבר זה עצמו** ה"י ראוי וצריך להיות אסור ולכן בקושי התירו (וזהו החידוש שבמאמר זה), והירושלמי מבואר רק דכיון שה"י סיבה להתיר ד"ת לכן התירו, והיינו דמלכתחלה אסרו כל דבור בכללות (ולא דבור בד"ת בפרטיות), ובכדי **שלא** יבא לדיבור אחר (לה"ר) **שהיא עצמה** ראוי וצריכה להיות אסור בשבת, לכן התירו הדיבור בד"ת, **שהיא עצמה** לא היתה ראוי וצריכה להיות אסורה, ורק דהיתה נאסרת (בלא סיבה זו) בכלל כל דיבור, ואינו מבואר מזה כלל הך **דבקושי** התירו, ואדרבא, אבל לכו"ע לאחר ההיתר ה"ה מותר גם לכתחלה, וק"ל. ובכל אופן, איך שלא תפרש הענין דבקושי התירו, ה"ז ענין מיוחד, ואינה מבואר מירושלמי ההיא, ובאתי רק להעיר.

ח ס י ד ו ת

תיקון בתו"א פ' בראשית

הת' יוסף יצחק הכהן פעלדמאן
 ≈ תות"ל 770 ≈

יד.
בגליין העבר הערתי שבתו"א פ' בראשית דף 6 עמוד ג' שו"ה
 שמים כתוב עד שיוכל ולכאורה צ"ל שיוכלל בתוסי' ל'.

לאח"ז ראיתי שבתו"א הוצאה ששית-תשטו, כתיב שיוכלל בתוסי'
 ל' [נעפייז מובן מה שאין הערת תיקון בזה] רק שבהוצאה
 שביעית ואילך נמצא טה"ד זה.

~~~~~

הערות ב"קונטרס שמע"צ"

הרב משה לברטוב
 ≈ תושב השכונה ≈

טו.
בהמאמר דשמע"צ ש.ז. באות ג' יש לעיין:

1) שכותב בתחלת האות שיש שני ענינים בהתאחדות של כל
 הסוגים דישראל, ותוכנם ראשית שיש מעי בכל אי ומשלימים
 זא"ז, והשנית, קומה שלימה, ובהערה 20 כותב כן מובן
 מאריכות הלי בלקו"ת. ולא זכיתי להבין שהרי בלקו"ת לכאוי
 כותב ב' הענינים בחדא מחתא, ולפעמים מקדים זה שהם
 משלימים ולפעמים זה שהם קומה אחת שלימה, ומהו משמע שהם
 ענין אחד.

2) מה שכותב באות הנ"ל שו"ה לגבי, יש לקשר עם הא דנעוץ
 מהו הפי' יש לקשר הלא בלקו"ת בפירוש מקשרם. ויש לומר
 הביאור על שאלה 2 שכוונתו, מאחר שמחלקם לבי ענינים, לכן
 מבאר שענין נעוץ כוי שייך דוקא לענין הראשון שמשלימים

זא"ז ודוקא מדרי' התחתונות משלימים יותר דרגות העליונות. ומדייק נעוץ סופו בתחלתן היינו ההתחלה שלמע' מהראש. וזה לא כתוב מפורש בלקו"ת.

(3) מבאר שזה שיש מעלה ברגל על הראש הוא כבר דרגא שבגדר עלמין משא"כ בדרגא שלמע' מגדר עלמין שם מעלה ומטה שוין, ובשמחת שמח"ת זה מתבטא שלוקחין ס"ת ומרקדין עמה ולא שיושבים ללמוד, אך אי"כ יש חילוק בין רגל וראש ורגל קדמה ולכאוי הוי סתירה מיני' ובי'. אך ההסבר בזה, שכידוע שבראש מוחין, צ"ל התלבשות ומפני שאינו בגדר עלמין, אינו בגדר הגבלה, אין שייך להתלבשות. אך צ"ל לאידך גיסא, מהו המעלה ברגל, בארץ קדמה, לא בזה שאין בה שכל להעלים וכו'? ובפשטות י"ל שזהו שמסיק בהערה 25 "ועצ"ע". אך אין זה מתרץ ריקודים ולא לימוד בשמח"ת.

(4) באות ד' יש טעות הדפוס דמוכח בשו"ה (העלם) שאתה הוא למע' מהוא, וצ"ל שאתה הוא למטה מהוא.

באות ה' מחלק בין ידיעה הנמשכת מע"ס דאצי' לידיעת עצמותו וכל הענין צריך ביאור גדול ויש לעיין הרבה.

ראשית, הלי' בהמאמר הוא "האציל ענין הידיעה בעצמותו", אם האציל הרי"ז אצילות, ובסה"מ המצויין בההערות, מובא זה על ענין עליית הרצון לברוא עולמות להטיב לברואיו שיכירו גדולתו (היינו שיחיי' בהם ידיעה בעצמותו, וגם בזה צ"ע מה שייך לחלק, ולאמר שמצד ידיעה דאצי', (היינו מצד זה שנאצלו ספיי דאצי' (חב"ד) הי' רק ידיעה באלקוי בדרגות תחתונות (אחר הצמצום?) ומצד עליית הרצון כו' יכול להיות ידיעה בעצמות), איך שייך לאמר שהי' י"ל אצי' בלא עליית הרצון, ומה שייך ידיעה בעצמותו בלא הידיעה דאצי', היינו שלכאוי שניהם עליית הרצון ואצי' ע"ז דאצי' - צריכים זל"ז ולא שייך אי' בלא השני (אם כוונת הבריאה הוא בכדי שהנבראים יכירו גדולתו, כי בלא חב"ד לא שייך הכרת גדולתו, לכאוי) ובלא עליית הרצון אין חב"ד ואין כלום, והגם שכפי שמשמע בתניא ובמ"א, שיכול להיות ידיעת עצמו גם בלא אצילות, ומה שמחולקים על הרמב"ם הוא מצד שכותב על

אלקות הלשון יודע הנבראים, (משא"כ בידיעת עצמו זהו מוסכם מכל) הנה זהו ידיעת עצמו משא"כ נבראים שידעו כבי' עצמותו מה זה שייך בלא אצילות. (ובאמת כן הוא בהמאמר וז"ל דע"י שהידיעה דחב"ד דאצי' נמשכה מענין ידיעה בעצמותו ע"כ, אך צריך זה ביאור איך שייך באופן אחר הלא כנ"ל ידיעה בעצמותו אין זה חוץ ממנו ולכאוי אין זה בא ע"י צמצום, כמו ידיעה דאצי' שבאה ע"י צמצום).

פ ש ו ט ו ש ל מ ק ר א

הערות בפרש"י דפרשתינו יז, כג

הרב אהרן חיטריק
≈ תושב השכונה ≈

טז.

בפירוש רש"י לך לך יז, כג יש כמה שינוים חשובים בין דפוסים הראשונים.

הסימנים להדפוסים נסמנו בהערות וביאורים לפי בראשית.

בדפוס א ב ובכמה כת"י ליתא כל הפירוש, ומה שהרא"ם ועוד מפרשים אינם מפרשים דברי רש"י, אפשר שלא הי' לפניהם.

בדפוס ד ה הוא כמו בדפוסים שלנו.

בעצם היום: בדפוס ג ו ט: בעצם היום הזה.

לא נתיירא לא מן הגוים: בדפוס ג ו ח ט ליתא.

אויביו - בדפוס ג ו ח ט ובכמה כת"י: אותביו.

ולקיים מצותו של מקום: בדפוס ג ובכמה כת"י שראיתי ליתא..

בפירוש רש"י זה יש כמה קושיות:

(א) מה הפירוש "לא נתירא מן הגוים" איזה גוים, ומה איכפת להם אם הוא מסכן עצמו, ומה איכפת לאברהם אחר הנסיון דאור כשדים. מה יאמרו הגוים.

(ב) ושלא יהיו "אוֹיְבָיו", גם קשה כנ"ל, כיון שהיה זקן וסכנה הוא לו, מה איכפת לאֹיְבָיו.

(ג) ידוע קושיית המפרשים דחקשו מפרשת האזינו לב, מה דשם כתב רש"י (כמו שנדפס בדפוסים הנפוצים) בשלשה מקומות נאמר בעצם היום הזה א) אצל נח ז, יג. ב) ביציאת מצרים יב, א.

(ג) אצל משה רבינו דברים לב, מח, ואינו מביא מכאן.

ראה בארוכה בתורה שלמה כאן ובהערות לשם.

מקור דברי רש"י הוא בבראשית רבא ושם "כל בני דורו אומרים".

ומה שמדגיש "בו ביום" נמצא בתרגום אונקלוס. אבל ברש"י בדפוסים שלנו לא נעתקו ת"י "הזה".

ונמצא ברש"י בדפוסים הראשונים ג ו.

יש מפרשים כמו הנחלת יעקב ועוד שהקשו שדרש זה בב"ר הוא על הפסוק דלקמן בעצם היום הזה, ושם מפרש רש"י לדרשה אחרת, ואין כאן המקום להאריך בזה.

לתרץ קושי א' ובי אפשר לתרץ ע"פ דפוסים הראשונים.

(א) בכמה דפוסים חסר פי' רש"י, ואולי אינו מרש"י.

ב) ובדפוסים שנדפס, אין הגירסא כמו שלפנינו, אין שם תי "גוים", ואין שם תי "אויביו".

ואולי הטעות הוא שבמקום "גוים" צ"ל "גרים" והיינו שלא ירא שמא תנעול דלת בפני גרים, ראה ב"ר פרשה מו.

ובמקום "אויביו" צ"ל "אוהביו".

ג) ולקושיי הגי', הנה ברש"י דפוס ראשון בהאזינו שם אינו גורס "בשלשה מקומות", וראה בארוכה בתורה שלמה כאן. ומביא שיש גירסא "בד' מקומות" ע"ש.

כ"ק אדמו"ר שליט"א כבר ביאר פירש"י בהאזינו.

■ ■ ■

ש ו נ ו ת

הערות ב"ספר התמימים"

הרב ישראל מרדכי הלוי קאזמינסקי
≈ תושב השכונה ≈

יז.

בגליון דעש"ק פרשת נח ש.ז. כתבתי על הספר "ספר התמימים" ועכשיו אמשיך ג"כ עכ"פ בקצור, אבל כיון אשר רבים הם ואי אפשר לפורטם יהי כאלו הייתי פורטם:

בעמוד ל"ה (בתמונה בל"ה מופיע הרה"ח ר' נתן גורארי ולפי החשבון הוא צ"ל בגיל למעלה מק"כ-ק"ל שנה והי' מופרד שילמד בתות"ל משום גילו כי בנו ר' יחיאל צבי הי"ד הי' צ"ל בערך למעלה מק"ה שנה! וכן בעמוד קכ"ג היצחקי שניאור זלמן משה ג"כ מופרד שילמד בתו"ת כי גילו ג"כ בערך ק"ל שנה! בעמוד קכ"ט ר' מיכאל אהרן ור' שניאור זלמן זעליגסאן לא שייך שילמדו בתו"ת מטעם גיל (אפילו ר')

אלכסנדר סנדר ריינען עמוד קס"ט חתנו של ר' ש.ז. זעליגסאן
הני"ל לא למד בתו"ת משום גילו (שיחה כ"ק אדמו"ר שליט"א
פרשת נצבים תשח"י) כי פה מדברים על "תמימים" דהיינו
תלמידי תו"ת ולא על "יושבים" (דהיינו זיצער'ס).

לא כל התמימים מארה"ב למדו ב-770 כי יש אפילו אלו שלמדו
רק בבעדפארד ועד 770 לא הגיעו, לא כל תלמידי פולין
שאנגהיי למדו במאנטרעאל.

הרבה מתלמידים מארה"ב הם כולם איש אחד כי פה מופיעים עם
שם העברי ופה האנגלי ובאמת הם איש אחד.

~~~~~

הערות על סה"ש תרצ"ו - חורף הש"ת

הת' יוסף יצחק קעלער
~ תות"ל 770 ~

חי.

בגליון דשבת בראשית העיר הרב ד.ג. על סה"ש תרצ"ו - חורף
הי"שית: "בשיחות רבות כותב המו"ל כי הן "עפ"י רשימות
השומעים" וצע"ק מאין לקוחה קביעה החלטית זו, והרי סגנון
של רבות משיחות אלו מוכיח עליהן שהן מרשימותיו של כ"ק
אדמו"ר מהוריי"צ וראה בשיחות חגה"פ תרצ"ו שנרשם עליהן
(עמ' 129 הערה 1) שהן מרשימת השומעים, ואילו בעמ' 140
הע' 72 מביא שכ"ק אדמו"ר שליט"א מתייחס לשיחה זו כיומנו
או רשימתו של כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ".

ולהעיר: הסגנון של רוב שיחות אלו מוכיח עליהם שהם
מרשימות השומעים [ראה שיחת ליל שמע"צ תרצ"ו שמלא
ב"חסר"ים ולדוגמא סעיף ח' של שיחת שבת בראשית תרצ"ו נרשם
מעיקרו בהנחה בשמח"ת ורשום שם ששייך לשבת בראשית ובשיחת
שבת בראשית נרשם שכאן שייך מה שנרשם בשיחת שמח"ת ורק
המו"ל הוא שהעביר את הסיפור למקורו הנכון וכיו"ב].

את העובדה שלדעת הנ"ל סגנון של רבות משיחות אלו מוכיח עליהן שהן מרשימותיו של כ"ק אדמו"ר מהור"צ יש לזקוף כנראה לזכותו של המו"ל ששיבח את מקחו [ולדוגמא בשיחת ליל שמח"ת תרצ"ו ס"ד נרשם קושיא דאקשיצער (עיי"ש בהערה 9*), בהנחה שתח"י יש כאן מקום פנוי והמו"ל כנראה מילא את זה עפ"י שיחת ש"פ בראשית הנרשם שם בהערה 10] וחילק את השיחות לסעיפים [ואת שיחת חג הפסח תרצ"ז הרכיב מבי הנחות].

השיחות היחידות שהן מרשימותיו של כ"ק אדמו"ר הרי"ץ הן אלו שנעתקו מלקוטי דיבורים: שמחת תורה תרצ"ו כ"ב סעיפים ראשונים (ע' 19-40) כ"ה שבט (ע' 48-110) שמיני עצרת ושמחת תורה תרצ"ז (ע' 166-189) [שיחת יום אחש"פ תרח"ץ (ע' 211 - 283) שנעתק מלקוטי דיבורים הוא קטע ממכתב הר"י פייגין], ושיחת י"ב תמוז תרצ"ט (ע' 342-354) שנדפס בשה"מ תשי"ח ע' 251 ואילך.

[**וזה** גופא מוכיח על שאר הרשימות שהן הנחות בעלמא, ולדוגמא: ברשימה שנמצאים בה הסעיפים כג - כה של שיחת שמחת תורה תרצ"ו, הנה במקום כ"ב סעיפים ראשונים נמצא רק קטע א' (בן כמה שורות) אודות ביום השמיני שלח את העם, המעיין בהנחה מכ"ה שבט תרצ"ו (ע' 110-115) כמעט לא ימצא בה דבר הנמצא ברשימה של כ"ה שבט שנדפס בלקו"ד (ע' 48-110), המעיין בהנחות של ליל שמע"צ, יום שמע"צ, שמח"ת לפני הקפות, יום שמח"ת תרצ"ז (ע' 189-205) לא ימצא שם דבר מרשימת שיחת שמע"צ ושמח"ת תרצ"ז שנדפסה בלקו"ד (ע' 166-189)].

אמנם כמה קטעים משיחות אלו הובאו בספר התולדות מהר"ש (שבעריכת כ"ק אדמו"ר שליט"א [קה"ת תשי"ז]) ע' 64 - 66.

[**סעיף** כ"ד של שיחת יום אחרון של פסח תרצ"ו ע' 140 - 142 הועתק בסי' התולדות הנ"ל ע' 64-65 כפי שציין המו"ל בהע' 71 [בהע' שבגליון הנ"ל צויין בטעות 72].

סוף סעיף כה של שיחה הנ"ל (ע' 143) הועתק בס' התולדות הנ"ל (ע' 65) כפי שציין המו"ל בהע' 85.

סעיף ח של שיחת ליל ב' דחג הסוכות תרצ"ז קטע הא' (ע' 164 - 165) הועתק בס' התולדות שם ע' 65-66.

סעיף י של שיחת יום ב' דחג השבועות תרצ"ט (ע' 339 - 340) הועתק בס' התולדות שם ע' 66.

(בב' האחרונים לא ציין על כך המו"ל).

בהוספה ב': "משיחות של כ"ק אדמו"ר מהר"ש נ"ע (מלוקט מיומנו של כ"ק מו"ח אדמו"ר שליט"א ומרשימותיו)" ובשוה"ג שם: השיחות באות פה על הסדר שנרשמו, היינו אותן שנעתקו מיומן תשי"א קודמות להנרשמות ביומן תשי"ב וכיו"ב.

אבל כבר הערתי בגליון דפ' תבא דשלהי תשמ"ו שהסיפורים שבהוספה ב' (עד סיפור המתחיל כ"ק אדמו"ר שבע' 81) הם משיחות כ"ק אדמו"ר הריי"ץ אחש"פ תרצ"ה עד ליל א' דחגה"ש תשי"ה [לסיפור שבע' 66 המתחיל החסיד ר' זלמן ראה שיחת ש"פ פנחס התי"ש סייא-י"ב, לסיפור המתחיל ר' אלי' (שבעמ' 66-67) ראה שם סייג [בסה"ש קיץ השית ע' 163 צוין: יב וצ"ל יג], שאר הסיפורים הם משיחות תשי"א-תשי"ה, עיי"ש בפרטיות].

והשיחות שמתשי"א והלאה הם בנוסח של ספר השיחות קופיר, דהיינו רשימת השומעים קודם שהוגה, לא הנוסח שבסה"ש הנדפס שהוא רשימת השומעים אחרי הגהות אדמו"ר הריי"ץ, (חוץ משיחת יו"ד כסלו תשי"ב שנדפסה בסה"ש תשי"ב ע' 17-19 שיש כמה טעויות שם, ראה מה שכתבתי בגליון בהר בחוקותי תשמ"ג, ואמנם לא מצאתי שיחה זו בבוך הנחות תשי"ב עם הגהות אדמו"ר הריי"ץ שבספריית כ"ק אדמו"ר שליט"א, והשיחה שבקופיר שונה לגמרי).

ולהעיר שהשיחות שביומן כ"ק אדמו"ר הריי"ץ בדרך כלל קרובים יותר לנוסח שברשימת השומעים קודם שהוגה ע"י

אדמו"ר הרייז' מאשר הנוסח של רשימת השומעים אחרי שהוגהה עיי אדמו"ר הרייז'.

ולדוגמא: שיחת ש"פ שלח הת"ש שנדפסה בבי' נוסחאות בסה"ש קיץ ה'שי"ת בע' 135 נדפס: "מיומנו של כ"ק מו"ח אדמו"ר", ובע' 141 נדפס "רשימת אחד השומעים - שכתב בפרטיות - והוגהה עיי כ"ק אדמו"ר שליט"א".

והגיע לידי קופיר משיחה זו שהיא כנראה רשימת השומעים קודם ההגהה.

והנה בע' 143-144 בס"ו איתא שא' מפתגמי הקדש שאמר אדמו"ר מהר"ש בהתוועדות שמחת בית השואבה חול המועד סוכות תרלח ה': דער עס פאסט ניט פון רוחניות דארף על כל פנים זיין ווי דער עס פאסט ניט פון גשמיות עיי"ש באריכות. ובס"ז מסיים: איינער פון די אורחים איז דאן געווען א פאלאצקער רייכער קרעמער, חיים נעמעסאוו האט מען אים גערופן, א איינגעפונדעוועטער בעה"ב זאט אין בני חיי ומזוני, און פון דעם שמחת בית השואבה רייד איז ער געווען א צובראכענער.

אך ברשימת השומעים הבלתי מוגה הנ"ל איתא: בער נעמעראבער ספר לכ"ק אדמו"ר [הרייז'] מעשה, הוא הי' בעל הבית, א פעטער בעה"ב, פ"א הי' אצל המוהר"ש נ"ע, והי' שם עולם גדול, מוהר"ש יצא מהחדר לרגעים אחדים מחמת גודל החוס שבחדר, ובחזרה האט ער פארבריינגט 15 מינוט, ושמעו כולם מה שדיבר, און דאס האט ער געזאגט, דער סיפאסט ניט פון רוחניות כו' (עד: עס פאסט ניט אז א חסיד זאל ניט לערנען אלע טאג א פרק תניא) און דענסמאל איז מען ארויס א ריינער ווי א נאך מנחה עיו"כ, וספר כ"ק אדמו"ר [הרייז'] שאמר ר' בערל אט דאס איז א רבי, והוא הי' א פעטער בעה"ב לא חסר לו כלום בבני חיי ומזונא והי' לו שבעה או שמונה בנים ולא הי' לו שום צער לגדלם, וכשסיפר ר' בערל זה המעשה ראה כבוד אדמו"ר [הרייז'] שר' בער לעבט איבער דעם ענין ווען ער רעט.

ובע' 141 ("מיומנו של כ"ק מו"ח אדמו"ר") סט"ו איתא: החסיד ר' דובער הערשמאן מוויטעבסק והחסיד ר' שמואל ברין מוויטעבסק ספרו לי כי הם היו נוכחים אז - ט"ו מני"א תרל"ד - כשדבר כ"ק אאזמו"ר את דברי קדשו עס פאסט און עס פאסט ניט, בשעה שדיבר כ"ק את דברי קדשו הי' קולו הקדוש נשמע לכל אחד ואחד מהעומדים שם ורובם געו בבכי חרישית, הר"ד הערשמאן אמר לי אז בלשון הזה: די פופצן - צוואנציק מינוטן וואס דער רבי האט גערעט האט אונז אפגערייניקט און אפגעוואשן, הלוואי ערב יום כפור נאך דעם מנחה'דיקן על חטא, דעמאלט האבן מיר דערפילט וואס איז רבי.

(ובסט"ז:) הר"ד הערשמאן הי' גביר בעל בתי חומה ומסודר בעניניו הגשמי, בעל צדקה לפי ערך השגת בני וויטעבסק, האט געהאט א שטארקע הארץ, רחוק מאד מאד מבעל לב נשבר, און אז אים האט דערנומען אז ער ווינשט זיך אז א ערב יום-כיפורדיקע מנחה זאל מאכן אזוי ריין ווי יענע הייליקע ווערטער, קען מען זיך משער זיין את הרושם הגדול שעשו דבורי קודש הנ"ל.

ועיי"ש בסייד (ע' 139-140) באריכות.

בע' 146 אחרי סעיף יו"ד נוסף בהנחה: "אחד מהמסובין ספר מעשה מהרשב"ץ, הוסיף כ"ק אדמו"ר הריי"ץ, אז דער כ"ק אדמו"ר נ"ע ביז ער האט געהערט די מעשה פלעגט ער אמאל זאגן שיר המעלות און אמאל על נהרות בבל אין מיטן וואך, אבער נאכין הערן די מעשה האט ער אנגעהויבען זאגען נאר שיר המעלות אלע טאג".

לזהותו של ר' ליב "בעל היסורים"

הח' שמואל קראוס

≈ תות"ל 770 ≈

י"ט.

בחלק הצפוני של בית העלמין הצפתי, בצד ימין אחר המדרגות, נמצאת מצבת אבן ישנה שבצדה חרותה הכתובת: "פ"נ הר"ר **ליב מחברון בעל היסורים נפטר ט"ו חשון תקצ"ז תנ"צ'ב'ה"**. השבוע ביום שני יעלו רבים לפקוד את המקום, אך גם במשך שאר ימות השנה אפשר לראות מבקרים הניצבים ליד ציון זה, שעל פי המסורת ציוה הטמון שם שכל מי שימצא בעת צרה ר"ל, ישתטח על קברו, ויעזרוהו.

בין העולים והמבקרים הרבים ניתן לפגוש גם הרבה מחסיד חב"ד, שעל פי המסורת, הרי שבעל היארצייט הוא אחד מגדולי תלמידי האדמו"ר הזקן, הלא הוא הרה"צ החסיד ר' יהודה ליב ני"ע מטערקעש מאהילוב. לאחרונה נשמע ערעור על מסורת זו, ונדפסו הדברים בשנת תשמ"ח ע"י מערכת "אוצר החסידים". בהזדמנות זו, לקראת יום-השנה ה-153, ברצוני להביע את הנראה לענ"ד בענין זה:

בספר "שערי ירושלים" לר' משה ב"ר מנחם מענדיל ריישר (לעמברג 1871. ספר זה לא נרשם ב'בית עקד ספרים' של פרידברג), כותב (בשער ד; ישוב הארץ):

"גם בעה"ק חברון ת"ו היו היהודי[ם] מועטי[ם] ומה גם האשכנזי[ם]. תחילת התיישב[ות] האשכנזי[ם] הי' הרב החסיד המפורסם מו"ה ליב ז"ל מאנשי חב"ד ונקרא ר' ליבלי מחברון וגם ר' ליב בעל יסורין: האיש הזה הי' גדול בתוריה[ם] וירא אלקי[ם] ב'ר'י[ם] ובסוף ימיו נסע לעה"ק צפת'ו ונפטר שמה זקן ושבע ימים וצוה לפני מותו שכל מי שיהי לו עת צרה ר"ל ישתטח על קברו ויעזרוהו וכן עושי[ם] עד היום".

ר' ישעיי הלוי הורביץ, יליד העיר צפת (תרמ"ג), הוא מהראשונים שזיהו את ר' ליב "בעל היסורים" כר' ליב מטערקעש מאהליב, מגדולי תלמידיו של אדה"ז, והוא עושה זאת בספרו 'עדן ציון' ועל מקומות הקדושים שבארץ ישראל. נדפס אחר תשי"ג) ע' קל-א, שם הוא מספר על ציונו של ר' ליב הנ"ל. נראה שאפשר לסמוך על זיהוי זה, שכן כותב שם: "יובזמני נשארו רק יחידי סגולה מן הזקנים והזקנות שידעו את מקום קבורתו של הצדיק", ומן הסתם גם השמועה שזהו מתלמידי אדה"ז אף היא מאותם זקנים שעוד חיו בתקופתו.

לעומת זאת, הרי שמשם שפירא במאמרו על "עדת חסידי חב"ד בחברון" ב"ותיקין" ("מחקרים בתולדות היישוב", רמת-גן תשל"ה) ע' 88 [22] הערה 77 כותב: "לא מצאתי סימוכין מוצקים לזיהוי איש זה. על פי שותפות השם, הרי האדם היחידי שאפשר לזהותו עם ר' ליבלי הוא ר' יהודה ליב בן זאב וואלף סענדער [סענער]. . הוא נחשב לזקן שבין אנשי הקבוצה שבאה לחברון, אולם השערה זו קלושה ביותר כל עוד אין בידינו פרטים נוספים", אך כבר הוכיח ה' שלום דובער שי' לויך בתולדות חב"ד בארך הקודש' (קה"ת תשמ"ח) ע' עד, שטעות היתה בידו: ר' ליב סענער נמצא חתום על אגרת משנת תר"ד, בעוד ר' ליב בעל היסורים נפטר בשנת תקצ"ז (כרשום על מצבתו).

בספר 'אור הגלילי חלק ג' (ירושלים תשל"ו) חוזר ר' יעקב שלום גפנר ע"ה על זיהוי "רבי לייב מטערקעש-מאהליב" בעל יסורים" (ע' רס), כשהוא מציין כי "דמותו של הרה"ק ר' ליב המכונה "בעל-יסורים" אפופה מסתורין, אף אין ידוע משום מה כנוהו בני דורו (כפי המובא בספר שערי-ירושלים) בשם זה".

וחזרו על הדברים: ר' בצלאל שי' לנדוי במאסף 'כרם החסידות' (ירושלים, ניסן תשמ"ה) ע' רי הערה 57. הרי אליהו יוחנן שי' גורארי ביכפר חב"ד' גליון 263, י"ז מר-חשון ה'תשמ"ז, ע' 7.

נגד קביעה זו יוצא חוצץ רש"י לגין במאמרו שביכרם חב"ד' (גליון מס' 2, ניסן ה'תשמ"ז) ע' 133 הערה 1, וכותב שזו **"ללא כל אסמכתא"**, והוא אף מקשה:

"יתירה מזו, ע"פ הסיפור המובא אצל הרא"י גו"א שם עולה כי בשעת פטירתו - בשנת תקצ"ז - עלו שנותיו בהרבה על מאה שנה, וזאת לא שמענו. **ב'בית רבי'** (ע' 144) **כותב פרטים רבים על ר' ליב מטערקיש מאהילוב, ואינו מזכיר כלל מענין עלייתו לאה"ק. ומהיכן נודע הדבר לאותם כותבים?"**

הדברים נעתקו גם ב"תולדות חב"ד" (שם), ובטרם הספיקו לנדוי וגורארי לענות על הדברים (עד היום הזה), נוספה שם קושיא נוספת:

"שוב ראיתי ב"אור הגליל" ח"ג ע' רסא מעתיק מס' "בית רבי": "כשהגיע לימי זקנתו נסע ר' ליב לארץ ישראל ודר שם עד הסתלקותו"; **אמנם בבית רבי שם לא מצאתי דברים אלו"**.

לכן לדעתו (שם) ניתן לזהות את ר' ליב "בעל היסורים" או כר' ליב מבעלז, שהי' שד"ר מאנשי חברון; או כר' יהודא ליב ב"ר אברהם יהושע העשל, החתום על אחד מכתבי השד"רות משנת תקפ"ז; או כדבריו: "יתכן ששנים אלו אינם אלא אחד, ושהוא הוא ר' ליב בעל היסורים" - אך רא"י לדבר אין" [ולהעיר שב"תולדות חב"ד" ע' לה נקט בפשטות שר' ליב "בעל היסורים" הוא השד"ר ר' ליב מבעלז שעלה - לדבריו - מצפת לחברון בין 15 המשפחות הלא חב"דיות, ואילו בסיכום שבע' לח, כשמתייחס ל-15 המשפחות הנ"ל מונה ביניהם את ר' ליב בעל-יסורים (מבעלז?)"].

לענ"ד, הרי שהקביעה כי זיהוי ר' ליב "בעל היסורים" כר' ליב מטערקיש מאהילוב היא **"ללא כל אסמכתא"** - פסקנית מדאי היא. היתכן כי הרי"ש גפנר יצטט מה'בית רבי' דברים שלא נכתבו בו?

סבור הייתי שהמהדורה האידית של הספר 'בית רבי' מפורסמת היא, שכן כבר ג' פעמים שנדפסה על ידי הוצאת קה"ת (בשנים:

תשי"ג; תשכ"א; תשל"ו), וידועים גם השינויים בינה לבין המהדורה שבלה"ק. עכ"פ, הרי שניתן הי' ללמוד על כך ממכתב כ"ק אדמו"ר שליט"א משנת תשי"ג (אגרות-קודש' חלק ז' אגרת ב' - יצא לאור בסמיכות ל"תולדות חב"ד") הכותב: "ימים אלו נדפס כאן הבית רבי באידיש, ובטח ידוע לו אשר בו נמצאים גם סיפורים שלא נכנסו בהבית רבי בלה"ק" [אגב: מכאן ועד לתיאור מכתב זה כדן ב"מהדורה מורחבת של הס' בית רבי" - כפי שנעשה ב"מפתח הענינים" שם ע' 9 וע' שצה - ארוכה הדרך, כפי שידוע לכל מי שעייך בשתי המהדורות הללו שזו שבלה"ק מורחבת בהרבה, וראה לדוגמא בהוצאה האידית (בהוצ' קה"ת) ע' 146, ואכמ"ל].

על טיבם של ה"הוספות" שבמהדורה האידית (נדפסה לראשונה בוילנא תרס"ד) על המהדורה שבלה"ק (ברדיטשוב תרס"ב) מעידה "מודעה קטנה" מהמו"ל שלמה שרעבערק שנדפסה בדף האחרון, בה מופיעים דברי תודה למחבר ה'בית רבי' (לה"ק) שעבר על הספר והוסיף בו הרבה ענינים חשובים, וכן במכתב מרי חיים מאיר היילמאן (המחבר הנ"ל) למו"ל, בו הוא כותב: "את הספר **בית רבי-תולדות הרב** קראתי ועינתי היטב ואת אשר מצאתי להוסיף עשיתי כחפצו, וחפץ ידידו המברכו", וכאמור, הרי שגם ממכתבו של כ"ק אד"ש ניתן לדון לכף-זכות את ה"הוספות" הנ"ל (כמובן, כשאין בזה סתירה למסורת מפורטת של נשיאי חב"ד, כמו בזו שהערתי עלי בקובץ זה גליון מה ע' 34-35).

וכך נמצא במהדורה האידית (הוצאת קה"ת ע' 115): "**אז ער איז אלט געווארען איז ער ארויסגפאהרען אין ארץ ישראל. ער האט דארטען גוואהנט ביז זין הסתלקות**".

נ - **וידוע** מאמרז"ל "יגעתי ולא מצאתי וכו'" (- נזכר בענין זה בכותרת המאמר ב'כפר חב"ד' שם). אמנם אין הכרח שזיהויו של הורביץ הוא על פי המובא ב'בית רבי' כאן, ובפרט שמציין ביעדן ציון שם את הפרק שבמהדורת ה'בית רבי' בלה"ק (פכ"ו)).

אולי אין לראות הוספה זו שביבית רביי האידי כ"אסמכתא" שאין לחלוק עליי, אך לעומת זאת אין גם ראיות שיסתרו את הזיהוי הנ"ל.

אדרבא, ר' ליב מטערקעש מאהילוב הי' מפורסם בגדלותו בתורה וכו', כפי המסופר ביבית רביי שם, וראה גם מ"ש אודותיו כ"ק אדמו"ר (מהור"י) ני"ע במכתבו (התמיס' ח"ב ע' סד[158]; אג"ק ח"ב ע' שעה-ו) "כי הרה"צ החסיד הרי"ל ני"ע הי' ממונה מאת רבינו הגדול, להדריך ולנהל האברכים והצעירים וכללות אנ"ש במחוז ההוא", וראה גם הערת כ"ק אד"ש בסו"ס 'מאמרי אדמו"ר הזקן - אהתלך לאזניא' (ע' רסג) שאפשר שהנ"ל הוא המגיה של מאמרים אלו,

— **שכל** זה מתאים לתיאורו של ר' ליב "בעל היסורים" בישערי ירושלים: "הרב החסיד המפורסם . . . האיש הזה הי' גדול בתור' וירא אלק"י מרבי" (ולעומת זאת, הרי שהשנים האחרים שהוזכרו ב"תולדות חב"ד", שנקראו אף הם בשם ליב, לא ידועים בגדולתם המיוחדת).

ומה שכותב ב"תולדות חב"ד" שע"פ הסיפור המובא אצל גורארי [שמקורו ב'המשפיע' ע' קכד - מפנקס הרה"ח שלמה זלמן הבלין ע"ה] עולה שבשעת פטירתו "עלו שנותיו **בהרבה** על מאה שנה" - לא ידעתי זאת מנין, שהרי הבעש"ט נפטר כידוע בשנת תק"כ, ואפשר שנתארח אצל ר' ליב הנ"ל קודם שהלה הי' אפילו בן עשרים שנה, ואם כן לא מגיעים שנותיו אפילו למאה! (ולהעיר מהמובא בישערי ירושלים שם: "ונפטר שם זקן ושבע ימים").

כמובן גם שאין להקשות ממה שעל המצבה נכתב רק השם "ליב", ואילו שמו של הר' ליב מטערקעש מאהילוב הי' **"יהודה ליב"** - כמ"ש במכתב כ"ק אדמו"ר ני"ע הנ"ל (הרי"ל) - כי דוגמאות כאלו יש למספר, וכך רצה גם ב"תולדות חב"ד" לזהות את "בעל היסורים" כר' **יהודא ליב** ב"ר אברהם יהושע העשל [ולהעיר שביאנציקלופדי' לחסידות - אישים' של מוסד הרב קוק (ירושלים תשמ"ו) נרשם (בע' שטו): "רבי **ארי'** ליב מטרקש-מוהילוב" (על סמך מה?)].

ובנוגע לשנים המוזכרים ב"תולדות חבי"ד"; ר' ליב מבעלז ור' יהודא ליב ב"ר אברהם יהושע העשל: יתכן אמנם שהשנים הללו אינם אלא אחד, ויתכן גם שאותו אחד הוא-הוא ר' ליב "בעל היסורים" - שהוא-הוא ר' ליב מטערקעש מאהילוב, אלא שבזיהוי עם "הרב ר' ליב מבעלז" השד"ר יש כמה קשיים: (א) לא מסתבר שבזקנותו יצא ר' ליב הנ"ל בשליחות כשד"ר חברון. (ב) איך יסתדר הכינוי "ר' ליב מבעלז" עם המפורסם שר' ליב הנ"ל היי מטערקעש מאהילוב? (ג) גם ב'אבני זכרון' חייב (הובא ב"תולדות חבי"ד" שם) מוזכר - לאחר זמן רב מפטירת ר' ליב "בעל היסורים", שנתפשט בשם זה, או בשם "ר' ליבלי מחברון" כמובא ב"שערי ירושלים" - "הרה"ק ליב בעלזער", ולא מוזכרים הכינויים דלעיל.

לסיכום: ר' ליב "בעל היסורים", שעל פי המובא ב"שערי ירושלים" היי מראשוני המתיישבים החב"דיים בחברון - הוא, על פי המסורת, הרה"צ החסיד ר' יהודה ליב נייע מטערקעש מאהילוב (ב"ר אברהם יהושע העשל?), שהיי עוד מחסידי אדמו"ר הזקן ועלה בזקנותו לארץ-הקודש.

≈ ≈ ≈

הסתלקותו של הר"ש מקארלין (גליון)

כ.

ממ"ש בגליון הקודם ע' 31 שוי"ה "ו ואחרי" נשמטה שורה שלמה [אחר תחילת הסוגריים, וקודם תיבת "ואחרי"], וגם חסרה ההדגשה, וכך היי צ"ל: "וכי פעמים היי בליאזנא בשנת תקנ"א-ב, ובשנת תקנ"ה-ו", ואחרי כן כשלוש פעמים בליאדי) וכו'".

וגם בסיכום שם (ע' 33) יש להדגיש שלפי מכתב כ"ק אדמו"ר (מהור"י"צ) נייע נמצא שבשנת תקס"א עדיין היי הר"ש מקארלין בעלמא דין, כמ"ש: "ואחרי כן כשלוש פעמים בליאדי", ולליאדי הגיע אדה"ז, כידוע, בשנת תקס"א.

~~~~~

הערות ותיקונים ב'ספר התמימים' (גליון)

הרב יצחק גנצבורג

≈ תושב השכונה ≈

כא.

אפתח בברכת ישר-כח להתי ישראל מרדכי הלוי שי קאזמינסקי על ה"הערות ותיקונים" ליספר התמימים' שהתפרסמו בגליון הקודם, ובבקשה שגם להבא ימשיכו הוא, ואחרים כמותו, לעסוק ב"הערות ותיקונים", והמהדורה הבאה של הספר תצא נשכרת.

כבר ב"פתח דבר" לספר ציינתי, שבטוחני כי למרות המאמצים שהשקענו ע"מ להוציא מתחת ידינו דבר מתוקן עדיין יש מה להשלים ולהוסיף (ולתקן), ושתשואות חן חן מובעות מראש לכל מי שימציא לידינו חומר נוסף או יעיר על טעויות ושיבושים.

הטעויות והשיבושים המוזכרים נבעו רובם-כולם כתוצאה מהחפזון בהוצאה לאור (תוך חודש ימים!), והם כוללים: שמות של "תמימים" המופיעים ב' פעמים, חוסר בפרטים על רבים מהם, ועוד. במהדורה הבאה אשתדל אי"ה להשלים את החסר ולתקן את הטעון תיקון - עד כמה שהדבר יהי בידי.

אך מאחר ופטור בלי כלום אי-אפשר, על-כן ראיתי לנכון לרשום כמה "הארות" על ה"הערות ותיקונים", ולפי סדר הדברים [ולהעיר שגם ב"הערות ותיקונים" מהני"ל נפלו כו"כ שגיאות דפוס (ושגיאות מי יבין...)], והבאתי את הדברים כפי שהם כשבצדם הפענוח כפי הבנתי:

1) כותב: "ע" כג: ברשימת צוות ההנהלה. להעיר שר' בנימין מלמד לא הי' חלק [מ]הצוות! הוא הי' מלמד עירוני לפני תו"ת" - לא מציין את מקור הדברים, ואילו שמו של הי"ר משה בנימין נלקח מתיאורו של מו"ח הרה"ח ר' רפאל נחמן הכהן ע"ה - מתלמידי תו"ת בלויבאוויטש - בספרו 'ליובאוויטש וחיילי' ע' 85 (נדפס גם ב'כרם חבידי' גליון מס' 3 ע' 260) שמזכיר את שמו של הנ"ל עם שאר המלמדים דתו"ת (וכותב: "אך אני כבר לא פגשתי, וספרו שנסע לאמריקה"),

ואם לכותב - שלא למד בליובאוויטש - ידוע אחרת, עליו הראי'!

ועוד ממשיך וכותב: "ולפי המסופר בספר [ה]מאמרים תשי"א, מסופר אשר הוא הי' רק הבוחן של משניות בעי"פ של כ"ק אדמו"ר הרי"צ ני"ע (ובמקומות אשר כ"ק אדמו"ר הרי"צ ני"ע מונה מוריו לא מזכיר הנ"ל!) - אף שדבר זה אין לו קשר ליספר התמימים, שכן לא הוזכר בו דבר זה,

מכל מקום נראה שכוונת הכותב להעיר על מקור הדברים, שהוא בליובאוויטש וחילי" (שם), ששם: "וכ"ק אדמו"ר הרי"צ ני"ע למד אצלו, מספר עליו ומחבבו ביותר", ועל הערה זו יש לענות:

בס' המאמרים תשי"א ע' 296 אכן מוזכר שר' משה בנימין הי' בוחן המשניות, אך עדיין אי-אפשר לכתוב על זה תיבת "רק", כי בעמוד שלפני זה (ע' 295) כותב במפורש: "כאשר כליתי . . . אמר לי הר"ן: . . . כבר למדך ר' משה בנימין המלמד לכתוב היטב" (ועד"ז שם בע' 316: "והנה **מלמדי** הבוחן אותי בחזרת המשניות בילדותי, ר' משה בנימין המלמד, עומד בפתח") - והרי שהרמ"ב הי' גם המורה לכתובה.

ומה שכותב: "(ובמקומות אשר כ"ק אדמו"ר הרי"צ ני"ע מונה מוריו לא מזכיר הנ"ל!) - לא מציין היכן הם ה"מקומות" הנ"ל ולא הי' לי פנאי לחפש, אך אם הכוונה למה שמובא בסה"ש תרצ"ו ע' 119-120 ששם: "דער ערשטער מלמד . . . ר' **יקותיאל** . . . מיין צווייטער מלמד איז געווען ר' **שמשון** . . . מיין דריטער מלמד איז געווען ר' **ניסן**" ואילו הרמ"ב לא נמנה שם - יש לענות על זה ד"תנא ושייר", שהרי מצאנו גם את ר' **יצחק גרשון** שנשכר על מנת שילמד עמו פעמיים בשבוע פירוש-המלות ודקדוק (סה"ש תשי"א ע' 33), וגם את ר' **זושא** מלמד-דרדקי, אצלו למד בחדר בשנת תרמ"ד/ה (סה"ש תשי"א ע' 17).

(2) ועוד כותב על אותה רשימה: "וכן ברשימה זה לא מחלק בין גברא לגברא מתי הי' ר"מ או אם הי' על נגלה או חסידות" - כן הם הדברים, ושייכת אליהם ה"הבהרה" שבע' סז, עיי"ש.

(3) "עמוד מ': . . . וכן הנ"ל לא הי' רב בעיר ראגאטשאווי" - הרד"צ אכן הי' רב בצ'רניגוב, אבל תיבת "מרוגוטשוב" המופיעה בספר לא מכוונת עליו, כי אם על נכדי אחיו, ר' גרשון ור' יוסף (ב"ר דוד), שהיו מרוגוטשוב.

(4) "עמוד ס': רסקין אליעזר טעות הוא [נ]צ"ל רסקין אליעזר כמשי"נ באותו עמוד קצת להלן" - וכן הוא בליובאוויטש וחיל"י ע' 457 (וכבר דובר לעיל אודות כפילויות וטעויות הדפוס).

(5) "עמוד עב: ע"ד חרסון ע"פ זכרונות הר"י דזייקאבסאן זנ"ל הי' הוא והרע"ז סלונים ז"ל מן המייסדים של הישיבה בחרסון" - כבר ב"פתח דבר" כתבתי המקורות למופיע בפנים הספר, ובענינו: ספר 'תולדות חב"ד ברוסיא הסובייטית', ששם בע' רמא לא מוזכר כלל שמו של הר"י דזיקובסון, ואילו הרע"ז סלונים מוזכר שם כאחד הבחורים שנסעו ללמוד בחרסון (ומקורו בימגדל עז' ע' 11), ובע' הנ"ל נרשמו חברי ההנהלה!

שוב נזדמנה לידי העתקה מזכרונותיו של הר"י דזיקובסון הנ"ל, וכך כותב שם: "בכסלו תרע"ז קבלתי מכתב מהרש"ז ז"ל האוולין בשם כ"ק אדמו"ר נבגי"מ שהיות שמתייסדת ישיבת תו"ת בעיר חערסאן ע"כ הוא כותב אלי בשם כ"ק אדמו"ר הרש"י נבגי"מ שאסע לשם וגם לחברי מר שמואל קדיש בורטנובסקי הנק' שמואל ראמינער כתב שיסע לשם וכן התי' זעליג אראנאו וסענדר יודאסין ומשה ליב גאטלין יסע[נ] לשם . . . בחורף ההוא בעת למדי בחערסאן וכו'". הרי לנו שהר"י דזיקובסון לא הי' "מן המייסדים של הישיבה בחרסון", כלומר, מחברי ההנהלה שהוזכרו ביספר התמימים שם, כי אם מן התלמידים (ושמו של הרע"ז סלונים כלל לא מוזכר כאן!).

6 "עמוד פ': . . למשיגיה על נגלה.) נתמנה התי שמואל פראקין מקלימאוויטש" - צ"ל פראדקין (וראה ב"הבהרה" שבע' סז).

7 "עמוד פ': לפי הידוע הישיבה הנזכרת כאן לא היתה תו"ת! כי היא היתה ישיבה אשר החזיק הנגיד ר' יחזקאל גרינפערס ז"ל והר"מ הי' הר"י מתמיד, ושם למדו הבחורים אשר לא נתקבלו בליובאוויטש (עיין תולדות חב"ד רוסיי ואידישע היים זכרונות הר' דזייקאבסאהן) - בעי פ' הנ"ל מוזכרות 4 ישיבות, ולא כותב לאיזו מהן כוונתו, וכנראה שהכוונה לכתה שלמדה בראמען, עליי נכתב ביספר התמימים: "כתה זו היתה מיועדת בעיקרה עבור בני העיר וכו'", אך לא נכתב שזו ישיבת תו"ת! כל מה שנכתב על הישיבה בראמען נלקח מ'תולדות חב"ד ברוסיא הסובייטית' עי' רעז (ושם לא נכתב שהלומדים היו אלו שלא נתקבלו בליובאוויטש), ובנוגע לזכרונות בידי אידישע היים - מדוע לא מציין מסי' הגליון וכו' (כנהוג)?

8 "עמוד פג: הר' דובער גארפינקל - גאווארין - קורנע)ניצער הוא ב"א אחד" - מ"הערה" זו יכול הקורא להבין כאילו בעי פג הנ"ל נכתב שמו של ב"א אחד בגי' אופנים הנ"ל, אבל בעי הנ"ל מופיע רק: "באותה תקופה כיהנו כראשי הישיבה גם הרה"ת יהודה עבער והרה"ת דובער גרפינקל", והיכן כאן ה"הערה"?

וראה בעי לד (בהעתקה מ'ליובאוויטש וחיילי" עי' 233) שנכתב: "גרפינקל, דובער (גאוורין). המכונה בערל קורניצער", וברור מזה שהמדובר בב"א אחד. אכן בעי קכ ובעי קנג נזכר שמו שוב (גרפינקל, קורניצר), וראה מ"ש לעיל על טעויות הכפילות.

9 "עמוד פא: תות"ח)ל] בווארשא נפתחה תפא"ר (עיין אג"ק הרי"צ ח"א) וממילא צ"ל (ממערמה)מקומה] לפני אטוואצק אשר נפתחה תרצ"ו - מהצורך לציין לאג"ק יכול הקורא להבין כאילו לא מוזכרת ביספר התמימים שנת פתיחת הישיבה בווארשא, אך ראה שם במפורש: "ביום ב' ניסן תרפ"א . . נוסד בעיר ווארשא שבמדינת פולין סניף לישיבת

תומכי-תמימים". גם התאריך תרצ"ו, כשנת התייסדות הישיבה באטבוצק, מוזכר שם, ועל ה"הערה" ש-"ממילא צ"ל מקומה לפני אטוואצק" אתפלא: האם לא הבחין הכותב שבסקירת הישיבות הופיעו אלו לפי סדר הא"ב, בו קודמת אטבוצק לווארשא?!

10) לאותו עמוד: "הר" שמעון ענגיל המוזכר הוא הגאון המפורש [?] ר' שמעון זעליכאבער??? אח"כ ר"מ ישיבת (כמילובלען) [חכמי לובלין] - לא ירדתי לעומק ה"הערה", ורק זאת אומר: הנכתב ביספר התמימים שם: "לראש ישיבה [בווארשא] נתמנה ה"ר שמעון ענגיל" הוא על פי מאמרו של הר"ש זלמנוב (מהנהלת הישיבה שם) ב"בטאון חב"ד" גליון מס' 34-35 ע' 38, הכותב: "באותו זמן מינו, בהסכמת כ"ק אדמו"ר הרייז' ני"ע, לראש ישיבה את הגאון הנודע בבקיאותו הנפלאה וחריפותו המעמיקה הרב ר' שמעון (ענגיל), שה"י ידוע בשם "הגאון ר' שמעון" זליכובר" (ע"ש עירו). מאחר ועל פי רוב נכתבו ביספר התמימים שמות המשפחה (ולא הכינויים), נקרא גם הנ"ל בשם "שמעון ענגיל", ולא בשם "שמעון זליכובר".

11) "עמוד פג: כנראה נפל טעות כי (מוזכר העירות) [מוזכרות הערים] לאדז' ווילנא ולא מוזכר שום דבר וחצי דבר ע"ד הישיבה! עיין בכפר חב"ד דאשתקד זכרונות הר" אושפאל ע"ד הישיבה בוילנא! - טעות הנ"ל, כפי שכל רואה מבינה, היא בהשמטת הדפוס, ועל-כל-פנים חבל שהכותב לא מציין (כנהוג) את מס' הגליון של השבועון אליו הוא מציין.

12) "עמוד פה: ע"ד הברחה לוילנאסון וכו' עיין בשמועות וסיפורים ח"ג רשימת הר"י וויינבערג ש"י, ביכפר חב"ד שנת תשמ"ט רשימת הר"י אושפאל ועוד, ולא כמו שנדפס פה! - כל הנכתב ביספר התמימים בענין זה הוא ע"פ המופיע ב"תולדות חב"ד בארצות הברית" ע' רט. במה שמציין הכותב לרשימת הר"י ווינברג, הנה ברשימה זו לא מוזכרת כלל בריחת התלמידים מווארשא (כי אם השאלה בענין זה), ובנוגע לרשימת הר"י אושפאל - חבל שהכותב לא מציין (כנ"ל) את מס' הגליון

וכו'. בקיצור: עדיין לא ברור לי מדוע זה "לא כמו שנדפס פה".

בסומו של דבר: ודאי שידוע אני ש"ספר התמימים" במהדורתו הנוכחית-הראשונה רחוק עדיין מלהיות כליל השלמות, שעל כן חוזר אני ומבקש לשלוח אלי ההערות והתיקונים וכו', אבל אם כבר מדפיסים "הערות ותיקונים" על מהדורה זו, הרי שרצוי ה"י שהדברים שיכתבו יהיו ברורים ומדויקים, כראוי לקובץ נכבד זה.

■ ■ ■ ■ ■

לעילוי נשמת

הרה"ח הרה"ת ר' נטע זאב בהרה"ח הרה"ת ר' אברהם יצחק ע"ה

ראזנבלום

נפטר י"ב מר חשון תשי"ט

ת.נ.צ.ב.ה.

*

נדפס ע"י בתו

מרת שרה פייגא ובעלה הרה"ח הרה"ת ר' אליהו ארי' לייב שיחיו

גראס